

A M A G Y A R
NEMZETEGYSÉG ÉS ÁLLAMNYELV
TÖRTÉNETI ALAKULÁSA.

IPOLYI ARNOLD

ELNÖKI MEGNYITÓ BESZÉDE

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULATNAK

RIMASZOMBATBAN

1876. AUG. 22. TARTOTT VIDÉKI NAGYGYŰLÉSÉN.

KÍÜLÖN NYOMAT A »SZÁZADOK« MAOV. TÖRT. TÁRSI LAT KÖZLÖNYÉRŐL.

BUDAPEST

NYOMATOTT AZ A T I E N A E U M R. TÁRS. NYOMDÁJÁBAN.

1876.

Tisztelt Közönség!

Midőn Önök ily fényes s ünnepélyes fogadásával szemben szerencsém van e gyűlést megnyitni, bocsánatukat kell mindenekelőtt igénybe vennem, hogy megtisztelő fogadásukat sem ily nagy számmal, sem ily ünnepélyesen nem vagyunk képesek részünkről méltóan viszonzni.

Társulatunk: a magyar történelmi társulat ezernél is ugyan több tagot számítva immár soraiban, az országnak majdnem minden kitűnőségét s jelesebb tehetségét e téren magában foglalja. Vidéki gyűléseivel összekötött levéltári vizsgálatokra azonban, szabályai értelmében is, minden nagyobb ünnepélyesség és feltűnés elkerülésével, rendszeren csak buzgóbb és szorgalmasabb munkásainak kis raját szokta kibocsátani, kiknek épen szakmájuk ezt kívánják, vagy élethivatásuk ekkor megengedi, hogy az illető vidék levéltári kincsét fölkutassák és kiaknázzák.

Így állunk itt mi néhányan Önök nagy és fényes közönségével szemben, mint szerény munkások, kik dolgozni és nem ünnepelni jöttünk. Önök pedig, mint a hazafiúi nemes munkát magasartató művelt s emelkedett közönség, kik csekély érdemünkön és jelentőségünkön felül, minket, mint a hazai történelem és nemzeti tudomány munkásait megbecsülve, ide fogadásukkal megtisztelni jöttek, hogy lássák és megfigyeljék hazafiúi és nemzetműveltségi céljainkat, s elősegítsék földadatunkat,

melynek elérésére munkálkodásunkkal törekszünk. És mi örömet Önök elé terjesztjük azokat, hogy ellenőrizzék; és ha hazafiúi méltánylásukkal találkozunk, istápoljanak minket. Szívesen számolunk azért ily alkalommal mindenkor a minket fogadó gyülekezetek előtt tevékenységünkről s a magas özeiről, melyet élénk föladatül tüztünk.

E szerény szerephez képest megbocsátják, ha magam is ez alkalommal munkálataink magas föladataira figyelmeztetve nyitom meg e gyűlést; mit máskor nagy nevű elnöktársaim ez elnöki széken, oly ékesen és tanulságos heszédekkel ünnepeltek. Nem is igen hagytak számomra magasabb és tüzetesebb tárgyat, midőn alapos fejtegetéseikkel kimerítők ügy szólván mindazt, mi a nemzeti történelem mai munkásainak kiválóbb föladatát képezheti.

Szólottak előttem a történelmi kútfők vizsgálatáról s a történetanyag feldolgozásáról, a történelmi kritikáról s előadásról, a nemzeti művelődés-történet adatai kutatásáról s annak megírásáról.

És magam is, mint ezen művelés alá fogott pariaink egyik munkása, érzem, mennyire elhanyagolt ez irányban minden tér, és mennyi a teendő mindenfelé. Sőt az utóbbit, nemzeti művelődés-történetünk fejlesztését, nemcsak munkálkodásunk fő-feladatául tekintem; hanem a vele összefüggő kulturai kérdések szerencsés megoldását, nemzeti létünk egyik föltételének tartom.

Megengedik azért Önök, ha ez irányban ma egy új kérdést vetek föl, s azt történelmi szempontból tárgyalni megkísérlem.

Bármily parlagon hagyhatta ugyanis ama termékeny tekeret eddig a hazai történetírás: egyet, a legdrágábbat, mégis mi ndig művelt és számunkra megőrzött. Mint szent palládiumot hagyták ezt ránk, epigonokra történetírásunk nagy borosai. S ez: *a nemzet politikai egységének, a nemzeti összetartozásnak nagy, szent és sérthetetlen eszméje volt a történeti életben épen úgy, mint a történelemben.*

Mert a műveltség másképp virágzóvá teheti a nemzeteket, mint a classicai cultura anyja Hellas volt. A hatalom és az anynyira sóvárgott jólét és gazdagság, hatalmassá teheti az államokat, mint a világ ura a római birodalom volt. De soha sem fogja azokat egyedül fentartani, mint nem tartotta fen Athént és nem Rómát.

Csak a nemzeti politikai egység s összetartozás eszméje az, mely a birodalmak s államok nagy testét lelkesítheti, mely azoknak erős és tartós életet, s művelődési alapot ad, A nagy nemzeti történeti élet erejét s a történelem eszméjét egyedül a birodalmak népségeinek nemzetpolitikai egysége, összetartozásának érzete és tudata képezheti. Nélküle nincs a nemzetnek története és nincsen nemzeti történetírása.

Bármily magas legyen a történelmi kritikának tisztje: az események és tények, a történelmi alakok és szereplők, sőt a kor-eszmék, a közérzet és közszellem bírálata; szóval az elevenek és holtak fölötti ítélet; egyről ebben soha sem szabad megfélemlenie, s ez az egy' az: hogy mindenben a nemzet politikai egységének s összetartozásának eszméjét, annak föladatát és hivatását kell szem előtt tartania. Szem előtt kell tartania azt, vajjon fölismerték-e ezt a kor vezérférfiai, fölismerte-e a nemzet közérzete? At voltak-e tőle hatva? Megfeleltek-e ebben a kor nemzet-politikai föladatának? Vagy mellékes czélokot üztek és tűztek ki maguk elé? Bolygók után és álutakon jártak-e?!

E nélkül nincs számára mérleg, nincs iránytű.

De ha ez áll szeme előtt, nem fog sem politikai áldoetrinák és iskolák, nem a hatalomért versengő pártok kizárólagos szolgálataiban állani. Nem fog valami particuláris népies, nemzetiségi rajongásból, nem a felekezeti nézetek elfogultságából ítélni.

Magyarország történetében e kétes becsű szempontok úgyis legújabb keletűek. A magyar történet a XVI-ik századig sem hazafiatlan vagy épen külön nemzetiségi pártot, sem felekezeti szempontot nem ismert. Mind a kettő, valamint új keletű, úgy rövid tartamú még. Mert hazánk ezer éves történetében alig foglal el ez még hála istennek csak egy-két századot; történelmében addig alig vagy egy lapot is. Adta volna bár Isten, hogy ne foglalt volna el egyet is!

Voltak nálunk is, igaz, hajdan is számos és súlyos szakadások; voltak dinasztiai versengések és oligarchiái túlkapások, — valamint mindenütt a világon. Voltak aristokratiai és demokratiai küzdelmek is, mint az emberiség minden fejlődő művelt társadalmában. Ha nem is abban az értelemben, melyet a mai divatos kornézetek csempésztek az újabb történelembe. Mert ama küz-

delmek, melyeket ma így nevezünk, akkor egyszerűen a hatalom és szabadság, a fejlődés és művelődés kérdései voltak: minők vannak, voltak és lesznek mindig s minden kulturai népnél, még ott is, hol soha e neveknek és fogalmaknak határozott helye nincs és nem volt.

De történetünk legnagyobb s legdicsebb korszakai nem ismerték soha a nemzetiségi meghasonlást, nem a hazafiatlan vagy nemzetellenes pártot.

Míg a mai hatalmas, szabad és dicső Albion szigetén a legvéresebb faj- és nemzetiségi küzdelmek dúlták föl az államot, s az angolszász úgyarmatos irtotta a britt és ír, a celta és gael őst népet; — míg később a berohanó dán kalóz irtotta ismét az angolszászt, és a hódító normann a vele egy nemzetiségű mindkét népséget magának alávetette; e közt pedig századokon át folyt, mint a vad irokézknél és mohikánoknál a törzs- és fajháború; míg az egyeredetű német, sváb és szász, a dán és friess vérengzve versengtek egykor a nemzeti hegemoniáért; — addig nálunk a magyar történetnek nincs egy adata, nincs egy sora, mely ama nagy műveltségű népek fajháborúi mellé idézhető volna és csak egy nemzetiségi villongást is jelezhetne

Míg Eranciaországban az albigiak és valdiak, Angliában a viklefíták, vagy Csehországban a Lussziták és táboríták réműletes és iszonyatos vallásháborúkat idéztek elő; — addig a történet nálunk alig említ mást, mint legfőljebb a bosnyák tartományban a patarékok fékezését, vagy Giskra betörő zsoldos hadai, a rabló cseh kelyhesek garázdálkodásának megtörését. De a nemzetegységet soha semmi sem sérté meg. Nem az ország annyi idegen nyelvű lakosa, nem a birodalom annyi idegen nemzetiségű tartományainak birtoka.

Történetünk legszomorúbb korszakának kellett lennie annak, melyben az első nagy párthasonlás keletkezett. Értem ama pártokat, melyek gyakran hazafiatlanul versengve kifelé, föl nyugatnak és le keletnek gravitáltak; ott keresve az erő súlypontját, melyet itthon elvesztettek és magukban föltalálni képesek nem voltak.

Nem kell mondanom, hogy ez a mohácsi vész korszaka volt. Épen akkor, midőn a nemzeti érzet megfogyott, az erő elgyengült. a haza a legnyomorúságosabb helyzetben pangott, tá-

madt egyszermind az első pórlázadás, és keletkezett az első valási szakadás. Csak a kétségbeesett s önmagával meghasonlott nemzet hitelhette el magát, hogy ezáltal magán segíthet.

S ezzel vette máj' kezdetét először a két félre és pártra oszlott nemzet kétféle története s kétféle történetírása.

De Isten s a nemzetegység geniusa még akkor is megóvta volt népünket és hazánkat a legnagyobb bajtól, mely országot s nemzetet érhet. Megóvta ekkor is a nemzetiségi meghasonlástól. Ha villongott politikai pártokban és vallási kérdésekben, abban az egyben még egy volt, hogy mindenki azon egy ország és nemzet hívének, magyarnak és Magyarország hú s igaz fiának vallotta magát. Ezeréves történetünk százezernyi okmányai közül, melyeknek legnagyobb részét már átkutattuk és kiadtuk, soha senki sem mutatott föl, soha senki sem látott egyet is, mely elenkező adatot szolgáltatna.

Itt-ott lehetett és volt is egy és más és akárhány az ellenséghez átfutott hitvány pribék és áruló. Itt-ott a városokban a nyárs-polgárok közt voltak összeütközések olykor a nemzetiségek közt is keuyéirigységből, hírvágy- és féltékenységből. Hasonlón, mint például az egyes iparosok és céhek egymással s ezek ismét együtt a deákokkal utczi zenebonákban összetűztek. De sehol soha senkinek sem jutott volna eszébe azért másnak tartania, magát, mint magyarnak, Magyarország hú alattvalójának. Senkinek sem jutott volna eszébe e hazán kívül máshol, idegen nemzetiségében keresni a súlypontot; senkinek másfelé keresni segílyt, vagy épen nemzetisége létgyökerét; senkinek kifelé gravitálni, vagy ezzel csak fenyegetőzni is. Történetünk soha a haza egyetlen nemzetiségét, egyetlen népét sem vádolta, egyikét sem bélyegezte meg a hazaárulás e rút vétkével. Tanúsága szerint is csak egy hazát, csak egy nemzetet ismert mindannyi.

A legújabb kornak tehát, mely alig számít még évtizedeket, jutott volna a herostratusi dicsőség? Nem! Még az sem. Csak néhány a külizgatásnak és befolyásnak kitett elfogult vagy gyarló, szenvedélyes vagy haszonleső egyénnek jutott a szomorú sors, hogy erre másokat is izgasson és a velük született hűségben ilyeket megtántoríthasson. De a siker méltó volt hozzájuk. Derék és hú köznépünk épen úgy, mint közértelmiségünk

repudiálta azt egészséges érzetével és hazafiúi odaadásával. A kísérletbe hozott megingatott hitűek száma csekély volt, s az sem tudta és tudja mit cselekszik. Alighogy beszámítás alá jöhet a korunkban mindennemű izgatásnak kitett kiskorúaknak, a szabadság eme kiskorúinak ez apró csapata. A nagy többség megvetette az egész múltjával, hazánk egész eddigi történetével ellenkező tény. De elég alkalmilag erről. Mert nekünk nem személyekkel és vétségekkel van dolgunk; csak a nemzetiségi hamis történet-elméletek és doctrinák ellen emelünk szót.

Hazánk nemzetiségei hasonlíthatlanul nagy többségének, sőt összes tömegének, amaz elenyésző parányiságú egyéniségek mellett magatartása, most is mindig correct és hazafiasnak bizonyult amaz izgalommal szemben is. És ez természetes s történetünk által teljesen indokolt tény volt.

Hazánk, összes lakóit és nemzetiségeit mindig egy s azonjogu népeinek ismerte. A magyarok meghódítván az országot, nem állítottak föl különbséget, mint más nemzetek tevék, a hódító és hódított nép között. Nem követeltek az uralkodó nemzetiség számára sem hegemoniát, sem kiváltságot és külön jogokat. Nem emeltek válaszfalat a nemzetiségek közt, nem alkottak kastokat. Nem voltak race-mauditejaik mint a francziáknak; nem elnyomottjaik mint az angoloknak; nem helotáik mint Hullás szabad s műveit népének, vagy rabszolganépeik, mint a szabad amerikai köztársaság négerai s a törvényen kívül álló indiánjai.

A pereztől kezdve, hogy Árpád meghódítá e hon népségeit, hogy Géza és István s utódaik országukba fogadták és megtelősíték az idegeneket és jövevényeket, mindannyi azonnal a magyar állam s alkotmány jogával és szabadságával bírt; méghe előbb rabszolga volt is, ez által egyedül idővel fölszabadúlt. A hódító és hódított egy címéu, a megszállás és adomány címén nyerte egyaránt birtokát. Mindenki a mint a magyar közjog szerint a magyar korona tagjává lett, volt légyen bármily nyelvű és nemzetiségű, annak egyformán minden szabadságában részesült s a nemzet uralkodó tagjává lón. S mindez talán valami amerikai vagy mai új cosmopolitismus, a nemzeti politika hiánya s gondatlansága volt!? Nem!

Tudjuk, hogy talán Rómát kivéve, alig volt a világnak nem-

zete, mely annyira ráütötte volna institúcióira nemzeti jellegét. Kezdvé a hét vezér ős vérszerződésétől, egész a keresztény egyházi magyar apostoli királyságig, a magy. sz. korona és állam eszméjéig és Verböczy tripartituma szokásjogáig, a »jus consvetudinariumig«, minden, bár hogy is volt az máshonnét áthozva és kikölcsönözve, annyira magán viselte a magyar korona s állam, az alkotmány és szabadság specificus bélyegét, hogy köz- és magánjoga magyarozatára külön eltérő theoriákat, új kategóriákat kellett fölállítani, midőn újabban tudományos elméletüket tárgyalni és magyarozni kezdők a jogászok.

És mégis alig volt nemzet egyszersmind, mely az idegen fajú és nemzetiségű elemeket annyi liberalitással és vendégszeretettel látta volna el. A mint ezek elfogadták a magyar állam s alkotmány eszméjét, készséggel és loyaltással megosztá velők alkotmánya minden jogát és szabadságát. — Sőt még azon felül is, többet is adott nekik; városi vendégeinek oly helyhatósági jogot, minővel saját népe sem bírt mindenütt. Mert a középkori birtokjog fejlődésével csak úgy lett hazánkban a hódító nemzetiség, a magyar nemzet zöme, úrbéri kötelékei alattvalóvá és paraszt jobbágygá; mint hasonló úri viszonyok között, bármily más nemzetiségű népe az országnak. S ellenkezőleg épen úgy juthatott, minden idegen nemzetiségű egyéniség minden jog teljéhez, a birtokláshoz és a legfőbb hivatalok viseléséhez. Soha senkitől sem kérdezték: vajjon Árpád atyánkkal jött-e be, vagy Svatoptluk marahán alattvalói nemzetiségének utóda-e, vagy Gelu oláh fejedelem pásztornépe sarjadéka-e? vagy a Tacitus által nevezett Tuisco német félisten szülte ivadék-e? És hogy ez így volt s így van, és hogy ezek a nemzet leghívebb és leglelkesebb tagjaivá váltak; hogy annak magas nemzeti föladatait nemcsak átértették s átértették, de lelkesedéssel fölkarolták és védtek arra, úgy hiszem, nem szükség itt a történet tanúságára hivatkoznom. Az élet maga az, mely ezt hangosan beszél. Elég ha bárhol, kezdvé legmagyarabb vidékeinktől, találomra legjelesebb hazafiaink csoportjának vezetékneveit fölolvassuk. Ezek nagy része világosan megmondja, hogy másfelől jöttek be mint a hét vezér népe. De hazafiúi érzésük és tetteik, állásuk vagy birtokuk világosan beszélnek egyaránt, hogy nemzeti érzetben a legtisztább

magyar törzsek egyik ivadéka által sem engedik magukat legyőzteni. Míg ellenben a magyar nép legtörzsökösebb alakjait is, és legeredetibb neveit ott találhatjuk szintén az alsóbb osztály földműves népsége rétegeiben; mely hasonlóan hazánk többi alattvalói viszonyban levő népségeivel, a legújabb időkig nem bírt semmi kiváltságos joggal.

De ennél semmi sem tanúsít jobban az ország népségei egyenjogú és közös nemzeti intézménye és polgári helyzete mellett.

Nem csoda azért, ha országunk minden népe és nemzetisége, minden jövevénye és polgára lelkesedéssel csüggött a neki édes és nem mostoha anya, a haza sorsán. Lakói nem kívánczoltak ki belőle. A bevándorlóknak pedig valódi Khánánja és Eldorádója lön. Itt mindenki egyaránt használhatta nyelvét, megtarthatta saját nemzetiségét, szokását és vallását. Mindannyinak, a ki bejutott, a nélkül hogy nemzetiségét levetkőznie kellett volna, ez ország valódi hazájává lett. Szeretettel is és hűséggel viseltett iránta mindegyik és csüggött rajta, mint fiú édes anyja emlőin. Gyermekei mint valóságos testvérek összeforvra szellemben és érzetben, egygyé lőnek a magyar hazában és nemzetben.

Mi történt tehát egyszerre? Valami üldözés kezdődött? Talán megváltozott a nemzet szelleme? Talán faj- és népirtó törvények hozattak? Vagy éppen háborúk keletkeztek köztök? Talán föllázdak a nemzetiségek egymás ellen? Vagy miért hozzuk hát mindezt elő?

Mindebből semmi sem történt! Vagy ha történt, ellenkezőleg ismeretes, hogy például a tót s oláh lakosság által egész magyar vidékek, és német virágzó városok és helységek eltótosítottak s eloláhosodtak szemeink láttára, vagy csak emlékezetünkre. És ez történt sokáig, történt századokon át, s a nélkül, hogy csak egy hang is följajdult volna.

Ekkor történt azonban, hogy az új korszak egyik szép hajnalán a magyar nemesség képviselői nagylelkű határozattal, a legműveltebb népek színvonalára emelkedve, az ország összes népét az úrbéri köteléktől és szolgalmányoktól föloldva, magukkal a kiváltságolt uralkodó renddel egyenjogúakká tették. — Azon

idő tájt pedig Európa művelt nemzetei dicső classicus nyelve a latin, a megerősödött és kiképzett nemzeti nyelvek mellett már Európaszerte a divatból kilépvén, helyébe nálunk is az ország legműveltebb és letehetősb osztályának nyelve: melyet népe nagyobb száma is beszélt, mely máj századok óta a fejedelmek udvarában uralkodott s az ország tanácskozásaiban szólott, a nemzet lantosai és hegedűsei hősdalaiban hangzott, melyen a törvény hozatott, a hivatalos és diplomatiái ügyvitel és levélváltás történt, s melytől az ország nemzete a magyar nevéet vette, egyszersmind az állam hivatalos nyelvvé lett.

De ez volt egyszersmind a kor, mely a nép fölszabadításával nemcsak a nemzetiségi érzetet szította, hanem szabadabb politikai mozgást engedve a népek jogosult s jogtalan aspiratióinak tért nyitott, vagy csak egyes hivatlan szószólóinak szavát hallata. A hivatlan ambitió és haszonlesés ezeket, másokat az uralkodás és hatalomvágy gerjesztő föl mindenféle igények támasztására. És mivel éppen akkor a magyar törvényhozás valamennyi népei polgári egyenlőségét kimondá, ez jó alkalmid és ürügyül szolgált a háborgóknak arra, hogy megbízatlanul is népségeik nyelvei egyenjogú uralmát követeljék az államban.

Ez volna tehát a baj, vagy csak ez volt a bajok kezdete?

De ha csak ez, mindenki átláthatja, hogy a mai egységes és szerves államkormányzatban ily sokfélenyelvűség egyszerű képtelenség. Kezdetleges állapotokban, vagy egyszerűn helyhatósági, cantonalis intézményű szövetséges népeknél lehet ilyesmit föltételezni ott, hol az egy-két nemzet érti egymás műveltségi nyelvét; mint Helvetiában például a nagy német többség a kis olasz s francia töredékeknek a nagyobb határos államok által beszélt nyelvét. De már sem a szabad Amerika köztársaságában, sem az absolut Oroszországban éppen úgy nincs és nem lehet tekintet a bennük egész nagy földterületeket elfoglaló német és más culturnyelvekre, mint az indián benszülöttek s a munkás néger nyelveire; vagy az utóbbiban akár a németre, akár a nagy és terjedt finn és török-tatár törzsek nyelveire.

Állami vagy ha úgy akarjuk politikailag uralkodó nyelvek mindenütt vannak, voltak és mindig lesznek; mert okvetlen szük-

ségesek. Ilyen volt a középkorban, hogy messze az őskorba vissza ne nyúljak, a latin. Európa legműveltebb államaiban uralkodott a soknyelvűség fölött mindaddig, míg az államok népségei valamelyikének nyelve felül nem kerekedett a többi fölé, mint közműveltségi és kormány- vagy államnyelv és le nem igazta, el nem ölte a többi nyelvet vagy csak nyelvjárásokat. Mire azután ez állott, mint győzelmes s egységes nyelv a latin helyébe.

Így nyomta el Franciaország számtalan művelt nyelvét, kezdve a régi célt és armorikai, a bretagni és provencaltól, egész a barbár frankig, s a langue d'oïl-ig és d'occig a mai francia, mely mindannyiból létesült. Így diadalmaskodott a mai angol nyelv az ország többi nyelvein. Így az orosz a többi szlavón. S a német mai neuhochdeutsch, a többi nieder- s plattdeutsch, a ilamand, szász és friess nyelvjárásokon.

De ezzel egy nevezetes történetjelenség merül föl, melyet eddig a történelem kevésbé vett észre vagy csak nálunk nem méltányolt eléggé jelentékenységéhez képest.

Azt lehetne ugyanis kérdeni c ténnyel szemben, hogy és mikép lesz hát valamely nyelv államnyelvvé? Mert ezt nem lehet ám decretálni ép úgy, mint nem lehet az államnemzetiséget. Ez is csak úgy mint minden a történetben a közszükség szerint fejlődik és létesül. Épen úgy, mint a latint a középkorban a keresztény polgárosodás mellett leginkább a nemzetek soknyelvűségének képtelensége az uralkodásra, tette uralkodóvá a magasabb állami és nemzetközi életben, hasonlóan léptek a közszükségből helyébe idővel más nyelvek is.

Valamint ennek történetjelentőségé, úgy folyamata ugyanaz, mint az uralkodásra hivatott nemzetek és nemzetiségi rétegeké. Az állami összetartozás egységének hatalmas érzete s eszméje túlsúlyra jut egy nemzetnél s annak többi népségeinél. Ezek megalkotják birodalmi egységüket s az államegység eszméje győzedelmeskedik a többi népségei különleges érdekek fölött. Egy angol, francia, német, orosz, magyar állam s uralkodás keletkezik vegyes népelemekkel, de egységes állameszmével és nemzettel élén. Ezt rendszeren az általa bírt s uralkodásának alávetett legidegenebb földterületeknek, sőt világrészeknek sokszor még idegenebb vegyes népe, de ennek rendszeren legműveltebb, legélet-

revalóbb, legerélyesebb elemei képezik. Ezek gyakran magába felvéve a többit azután vegynépcet készítenek elő egy nemzetté, mely meghódítja magának az állameszme erejének természetes túlsúlya által, a többi, bár még oly ellentétes s ellenlábás vagy épen centrifugális elemeket is.

S íme Uraim! ki hinné, de épen így keletkezik az uralkodó vagy államnyelv is. Ez is az államegység s összetartozás eszméjétől mintegy áthatva támad a számos idegen vagy rokon nyelvű népségek közt. Rendesen a legerősebb s legéletrevalóbb nemzetiség vagy nyelv aláveti magának a többit. De nem azon értelemben, mintha eleve elnyomná mindjárt vagy kiirtaná a többit. Nem! Sokkal emberségesebben cselekszik. Rendesen csak egyszerűen fölveszi magába s elsajátítja lassan a többi népségek nyelvei leghasználhatóbb, legszükségesebb műveltségi részeit és szókinccseit. Épen úgy sajátjává teszi ezeket, mint tette nemzete sajátjává országa idegen népségeinek legjobb, legpolgárosodottabb elemeit. Átalakította azokat magával egy nemzetté. Átalakítja ezt szükségei szerint jól használható köznyelvvé. Így alakult, mint előbb jeleztem, a francia. Így a német, így más államnyelv népségeinek különféle nyelvéből.

De sehol egyetlen ily uralkodóvá lett államnyelvben sem találunk erre világosabb példát mint épen az angolban és — magyarban. Nem híjába hogy nemzeteink alkotmányos élete és közjoga már annyi hasonlatra szolgáltatott alkalmat.

Ismeretes, hogy a hatalmas angol nyelv, mely ma a föld öt részében viszhangzik s a világóceánon osztja parancsait, egyike a legvegyesebb elemekből álló nyelveknek. Újabb, legalaposabb nyelvtudományi búvárlatok kideríték, hogy e nyelvnek mintegy n e g y v e n h á r o m ezernyi szóösszegéből csak t i z e n h á r o m ezer szó vihető vissza eredeti német-angolszász származásra. Szóinak tehát csak egy negyedrésze volna sajátja. Azaz: hogyha az angol angolul beszél, csak minden negyedik szava volna igazán angol, míg a többi három idegen, nemzetiségű elköleszött szó. És mégis nemcsak a világ leghatalmasabb államnyelvévé nőtte ki magát, melyen a nemzet törvényhozása, parlamentje szól, s a föld öt részében s a tengereken, ismétlem, osztja népeinek s országainak parancsait: hanem oly dús s remek irodalommal bír, mely a legnagyobb remekírók, sőt a leg-

dúsabb kifejezésű költők egyikét, Shakespeare-t képes fölmutatni. S a mi fő, hogy mind ez idegen szókincsre rányomta épen úgy saját nemzetisége bélyegét, mint akár népeire s államéletére, vagy iparára és kincseire, melyeket a világ minden széléről összehordott. Mert csak úgy szedte össze ezt is, az eredetileg maroknyi nép a magába fölvelt s beolvasztott, az általa fegyverrel kiirtott, meghódított és leigázott népektől: kezdve az ir és gaeltől, egész a keletindiai hinduk és ausztráliai vagy polinesiai papua-buschman fajok nyelvéig.

Ezek megváltoztathatták ugyan sokszor a nyelv hangulatát s arczatát. De nem annak alakját és típusát. A mint fölvette azokat, úgy meghódította nyelvének s rájuk adta nyelvtana alakját. A szótár fölszedte az idegen kincset, de a grammatica megmaradt s átváltoztatta azt sajátjává.

Így keletkeztek többé kevésbé az összes culturnyelvek. Mert Hellas így egyesítő művelt nyelvébe a görög és más nyelvek ázsiai s európai elemeit. S a latin, uralkodó nyelvébe így vette föl az oszkok és etruszok, a görögök és barbárok szövegeit. Szóltam már a francia nyelvről és szóltam előbb a németről. S nem is kell Önöknek az utóbbira nézve, miután jól ismerik, mondanom, hogy alig van magasabb vagy tudományos műszava, terminus technicus, mely ne maradt volna máig majd nem intacte, változatlanéi idegen, latin, francia vagy épen görög.

De azért mindannyi meghódítá mégis az idegen szókat, mint megbódítá e nyelvek népeit, elvette azoktól, valamint anyagi úgy szellemi kincseiket.

Az angol mellett mégis, mint előre bocsátám, alig van nép a magyaron kívül, mely ebben hozzáfogható volna. Így vette föl a magyar nemzet országa összes szláv és német néptöredékeitől és szomszédaitól kulturai szövegeket, nevezetesen a földművelés, az ipar, az úri s alattvalói jogviszony terén, amint fölvette európai kulturai életüket. Így szaporította ő is ezek révén át velük szótárát, mint népeivel nemzetét s országát. De visszautasította azok idegen nyelv-alakját. Mert alig van mindannyi idéztem nyelv közt egy is, mely annyira megtartotta volna e mellett saját eredeti nyelvtani alakját; és mely annyira kiforgatta volna eredeti nyelvhangtana szerint átalakítva az idegen átvett szók egész formáját. Ember

vagy nyelvtudós is legyen sokszor, ki rá ismerjen többé a számos szláv és német szó-gyökre nyelvünkben, úgy kivetkőztette eredetiségéből azok hangzóit és mássalhangzóit, a magyar nyelv szigorú és következetes hangtan - rendszere, a magyar rokon vocalismus törvénye. Valóban mint állama népségeire, kiket magába fölvelt, rá ütötte nemzeti institúciói, alkotmánya és szabadsága, köz-és magánjoga, szellemes alakja jellegét; úgy azok kifosztott szókincsére is rányomta, mint országa saját veretű pénzeire czimerét, nemzeti nyelvének bélyegét. Mint a meghódított népeket összeforrasztva egy politikai és történeti uralkodó nemzetté emelte; úgy a velők s tőlük összealkotott új nyelvet állama nyelvivé s uralkodóvá tehetette.

A népek nyelvi uralkodásának ingatag jogcímeivel szemben — vájjon t. i. a sokaság vagy többség, a műveltebb, gazdagabb vagy uralkodó rész beszéli-e azokat egy országban — a fön-
tebb vázolt, hogy úgy mondjam históriai államnyelvalakulás, mint a históriai élet szüleményre kétségtelenül a legjogosultabb. A történet jogcíme az, mely mutatja hogy lett nem önkényesen, nem decretálva, hanem mintegy közös vívmány által uralkodóvá; hogy alakúit százados szokás által államivá. A legerősebb jogcímek egyike az. Mert a törvény rendesen csak a genetice kifejlődöttet, a máris létezőt szokta megerősíteni és szentesíteni; legalább a korban, midőn még a törvények nem alkottattak vagy épen gyártattak, a népek szükségait és kívánalmait megelőzőleg, hanem csak a népek szükségéből kifolyólag hozattak és rendeltettek.

Máskép, hogy mily nyelv volt vagy lett uralkodóvá valamely államban? ez maga is történelmi kérdés többnyire, és megfejtése nem oly egyszerű, mint ma ezt bölcseink netalán a természet-törvény alapján vélnék. Nagyon csalódnék pl. ki azt hinné, hogy a hatalmas római birodalom uralkodó classicus nyelve népségei többségének vagy csak egy nagy részének is anyanyelve volt.

A nyelv, melyen Cicero oly ékesen szólt és Horác füllengzőn énekelt, melyen Caesar és Salhist, Livius és Tacitus Róma dicső történetét emelkedett eszméik és hatalmas irányuk vésőjével örökkévalóságra megírták, — nem a birodalom népségei és nemze-

tiségei nyelve volt. Nemcsak számos nyelvjárásban tört meg ér. telmének ereje, hanem ezek mellett is még mindenfelé, majdnem Róma kapujától kezdve a legkülönbözőbb idegen nyelv is dívott. Nem tehát csupán a nép egymást alig értő nyelvjárásai egyike, de az uralkodó körök, az állam és birodalom, a senatus s a patriciusok, a fórum és rostrum, a consules és dictatores, a Caesares és imperatores, a rhetores és poetae, a tudósok és irodalom nyelve volt. A nép már Rómában is másképp beszélt. Olaszország mai dialektusai fentartották még e külön nyelvek egy részét. Ámbár az olasz irodalmi nyelvnek, a lingua si-nek elfogadása által a legtöbb nyelvjárás már elenyészett. Cicerónak, midőn államférfiül pályájára lépett, nagy munkájába került a közönséges arpinumi nyelv helyett, mely anya nyelve volt, a classicus latint elsajátítani.

És nem kevésbé sajtóságos történeti jelenség ebben az, hogy mire a római állam egysége s uralma megszűnt, megszűnt vele azonnal nyelve is élni, és holt nyelvvé lön. Annyira összefügg a nemzetek s államok élete s uralma a nyelvek életével, virágzásával s uralmával. Meg volt az uralkodó nyelvnek még mindannyi factora. A nemzet egyénei kik beszélték, nem írtattak ki, nem vettek el. De megszűnt uralmok és megszűnt velők a nyelv is élni. Mellette a rosszabb, vulgárisaid) köznép-nyelv kezdett, *méltoán* a barbárok hódításához s uralkodásához ezekkel egyszerre uralkodni, s ehhez még ők is bele vegyitek nyelvüket. A keleti római birodalom új székhelyén, Bizanczban, az ottani vulgár görög lépett lassan helyébe. Mind a kettőt classicus alakjában csak a kereszténység műveltsége menté meg. Ez vitte át ápoló anyai karján, mint a civilisatio egyik eszközét a barbárok és vad népek középkorába. Ő emelte uralomra ismét a rendezett államokban, addig míg mellette a sok zagyvalék vad nép nyelve nem formálódott s erősödött ügyviteli, tudományos és diplomatiái uralkodó nyelvvé.

De nem is következés épen, hogy mindig a műveltebb, terjedtebb és polgárosodottabb nyelv uralkodjék és hódítsa meg a többit. Hazánkban városaink története is tanúsíthatja az ellenkezőt. Kifejlett autonómiai közéletnek, élénk iparnak és kereskedelemnek, gazdagságnak vagy csak jóllétnek örvendő váró-

saink életrevaló és művelt német polgársága nyelvét ma legtöbb helyütt a felföldön a szláv nyelv, az alföldön itt-ott a magyar nyelv váltotta föl. Voltak pedig német városaink, melyek a közelmúlt századokban, érezve talán e bajt, státútomokat alkottak a hetolakodó szláv ajkú lakosok beköltözése ellen, és nem engedték őket maguk között letelepedni. Mit sem használt. Jelenleg ezek közül oly híres régi városok, mint pl. Korpona, melynek szabad királyi városi privilégiuma a többieknek mintapéldányú szolgált annyira eltótosodtak, hogy német lakost többé alig számítanak. De Kolozsvár szász lakossága is rég eltűnt a magyar elől. S Erdély egyaránt tudna szólni magyar vagy szász helységei eloláhosodásáról, mint Magyarország hasonlóan egész vidékeinek eltótosodásáról. A jólét és nemzeti önérték hanyatlását rendszeren a műveltség hanyatlása is követi.

Az ily nemzetiségi kérdéseket azért csakis magasabb historiai szempontból lehet tisztán és elfogulatlanul megítélnünk. Nagy történelmi kérdések ezek, melyek az államok és nemzetek sorsáról szólnak és csak a történetírónak, mint bírónak, bíráló higgadságával, nem pedig a pártfelek szenvedélyességével lehet azokat eldönteni. Csak az előttünk álló historiai adatok vizsgálatával, a próbák, az akták s az egész ügyfolyam mérlegelésével lehet bennök ítéletet hozni, nem pedig holmi természetjogi vagy épen bölcsészeti elvekkel: hogy és mily joga van mindenkinek anyanyelve használatára, mit úgy is senki sem von, a maga köré ben, kétségbe.

Jól mondja korunk egyik legnagyobb és legmélyebben ható nyelvtudósa Müller Miksa, kit két nagy nemzet a német s az angol egyaránt sajátjának vall, az angol Royal Institution-ban tartott híres nyelvtudományi fölolvasásaiban: Újabb időben már a nyelvtudományt is segítségül hívják a legbonyolodottabb állami és társadalmi kérdések megoldására, a nemzetek és nyelvek, a dinastiák és szerződések — s adjuk hozzá mi: a história s a történetjog — ellenére. Ez máris meg változtatta és még jobban meg fogja változtatni Európa országainak térképét. De Amerikában már ennél is tovább haladtak. Addig mentek, hogy az összehasonlító nyelvtudomány által bebizonyítsák az emberi nyelvek és fajok közös eredetének lehetetlenségét. S ezzel — mind-

járt practicus czélt tartva szemök előtt — bebizonyíthassák s igazolhassák a rabszolgaság gonosz elméletének jogosságát.

Íme ennyire képes az embert az érdek vagy fanatizmus ve., zetni e téren is. Mert ha jelenleg csakugyan a nyelvek és nemzetiségek szerint kellene új nemzeti államoknak alakúim, kétségkívül új népvándorlásra lehetne mindannyinak, egyet sem véve ki, készülni s ott kezdeni ismét, hol ezt ezer vagy kétezer év előtt bevégezték. Ha a fölött kellene most határozni, hogy kik voltak Európa mai országainak azok az ős lakói, kiket tehát a megfelelő területek, mint a legrégebb birtokosokat, illetik, e végre Európa jelenlegi legtöbb népét székhelyéből ki kellene űzni. És még ez esetben is kétes, hogy lehetne pártatlan fórumot erre föllállítani, mely képes volna a jogczim tudomására jutni. Végre is megint csak az ingatag természetjogi fogalmakra, innét socialisticus, communisticus elméletekre kellene tévedni.

S ha ezen az alapon sem férhetnének meg egy téren mindnyájan egyenlő joggal s birtokkal, akkor ismét csak az őskori népvándorlás útján, a középkori jus fortiorisra, az ököljogra — ha az valóban valaha ily merevségében létezett volna — visszajuthatnánk az e forma szépséges eredeti nemzeti állapotokra.

Ily képtelenségre jut ama népfaj eredeti vagy nemzetiségi eszme, mely a történeti, politikai s állami nemzetegységi összetartozás elvét szem elől téveszti.

Sem szám, sem ősi származás, de még gazdagság sem és nem a jólét teszi képpé a népeket a nemzetiét vagy nemzeti élet és fensőbbség megalkotására vagy megtartására; épen úgy nem, mint az egyeseknek a társadalomban mind ez még nem képes mások fölött egyedül teljes fölényt biztosítani. Csak a magas!) életképeppéssel összekötött erkölcsi kiváló és műveltségi túlsúly alkalmas a nemzeteket úgy valamint az egyéneket mások között föntartani és felettök uralkodásra emelni. Ha t. i. képes volt valamely nemzet századok hosszú során át elismert évezeres államot és birodalmat alkotni; ha tudta saját nemzeti institutióit föntartani s azokat a kor eszméjéhez képest fejleszteni; ha tudta magában népiségeit egyesíteni; ha képes volt mind ezek közt nyelvét föntartani, sőt túlsúlyra emelni: ez a történetfolyam az,

mi nemcsak jogosít, de képesít a létre, s egyszersmind a nemzetek mai magasabb történetjogát képezi.

Mert a mily kétségtelen lehet az a tétel, hogy mindenki egyenjogú, oly kétségtelen az, hogy a magasabb szellemi tehetőségnek s erőteljesebb egyéniségeknek, nemcsak igényök, de kötelességek lehet befolyást gyakorolni azon gyengébbekre és kevésbé kifejlődött tehetlenebbekre, kik a közügyet veszélyeztetnének, melynek amazok közhasznára szolgálhatnak.

Nincs tehát ezzel kizárva senkinek sem emberi, sem történetjoga. Oly helyet foglalhat el ennek keretében minden nemzetiség, a minő emberi jogainál, műveltségi fokánál és történeténél fogva őt megilleti. A mennyire képesek voltak magokat érvényesíteni egyes népek a nemzet nagy életében, érdemük szerint érvényesítendő őket a történelem is. Minél nagyobb befolyásuk volt a nemzet valláséletének és polgárosodásának, szabadságának és műveltségének nagy kérdéseiben és fényeiben, a nemzeti tudomány s irodalomban, annál díszesebb helyet foglalandnak a nemzet történelmében.

S e versenytér máig nyílt és szabad mindenki számára. A ki magát ezen a téren érvényesíti, azé, Uraim! a jelen s a jövő. Szívesen kimondom ez értelemben az egyenlőség magasztos eszméjét, melynek nincs más korlátja az életben és történelemben, mint a szükséges politikai egység. Határozottan tiltakozom azért, nehogy félreértessem, minden oly exclusiv nemzetiségi, vagy nemzetegységi fölfogás ellen, mely a faj, az eredet, a nyelv, a vér vegyületlen tisztaságában keresi a nemzeti egységet, s a népek nemzetiségei és nyelvei elnyomására helyezi ebben a fősúlyt. Magától értetődnek ez ugyan a mai emelkedettebb és nemesebb politikai és történelmi doctrinákkal szemben; és nem is emléteném azt, ha nem hirdette volna épen e megye területén a nemzetiségi elfogultság az ellenkező tant; nem átalván nyilvánosan terjeszteni az ellenkezőt és óvni tót népségünket a haza más népeivel való elvegyüléstől; inteni, hogy őrizze meg nemzetiségi vér és faj tisztaságát.

Önök, e megye, az egész ország, sőt saját népsége, melyre az illető hamis tan appellált, repudiálta, valamint — mondjuk ki bizvást — az egész emberiség perhorrescálja ezt az embertelen

tant. Azóta e tan is elhallgatott. És nekünk legkevésbé föladatunk követ dobni az elitéltre. De igen, kötelességünk az emberiség s a kereszténység nevében minden nemzetiségi túlkapasok és fanatismus ellenében a vallás és humanismus, a testvéri szeretetnek és polgárosodásnak azzal ellenkező tanát hirdetni a történelemben s az életben; s a barbarismus vad fölfogása ellenében engesztelő szózatot hallatnunk.

Mert a történetnek és tudománynak világító szövétneko egyaránt ellene tanúsít, és ez képezi egyszersmind ezek nemes ethikai föladatainak egyikét. Az ethnographia és philologia, a történelem és phisiologia mind ellene szól. Mind azt tanúsítja, hogy a vegynépek a kedvező viszonyok közt épen a legnagyobb szellemi és testi fejlettségnek örvendenek. Példa rá, mint láttuk, az angol és francia, és példa, ha akarjuk, épen az orosz-szláv, mely a normann-varegek, a német roszok és szlávok, a finnek, mongol és tatár törzsek vegynépeiből alakúit nagy birodalomná és néppé. De a legközelebbi s a legnemesebb példa rá mindenestre nemzetünk, a magyar! A legtekintélyesebb mai népisme-írók egyike, a bécsi ethnographiai társulat elnöke mondja új, korszakias ethnographiai nagy munkájában: hogy a magyarok nemes és lovagias, erőteljes és magas culturképességű faja, mind ezen képességet és nemességet a finn-ugor, a török és mongol, a szláv és német népekkel való szerencsés elvegyülésnek hajlandó tulajdonítani. Ellenben nem kell messze mennünk, hogy ellenkező példákat láthassunk. Nem kell a kiveszőfélben levő afrikai négek-nél s amerikai indiánoknál a fajtisztaság megőrzésének eredményét keresnünk. Láthatjuk hazánk nem egy, századok óta fajtisztaságában megmaradt, de elcsenevészett szláv, oláh, sőt német helységek lakóinál.

Mondjuk ki tehát a politikai történet egyik nagy mesterének: *Dahlmannak* e részt classicus állítását: hogy »az emberiség hite a fajtisztaság nemzetiség fölényében: álhit!« Az ellenkező nézet ellen mindig küzdeni fog a történelem, — küzdeni a műveltség és polgárosodás, és mindenekelőtt, mint elől mondtam, a vallás és humanismus, a kereszténység és ennek magasztos tana, a testvéri szeretet. Részemről ehhez nyíltan, emelt fővel vallom, hogy ama megszentelt régi bibliai iskolának vagyok buzgó híve

és szerény apostola és hirdetője, mely kezdet óta tartja azt a magasztos tant, mely előtt egy Newton a csillagászatnak, egy Müller Miksa a philológiának, egy Humboldt Sándor az egész Kosmosnak tudományát kimerítve, mindannyian fejet hajtottak; s Humboldt Kosmosában annak igazságát hirdetve s megerősítve mondá: *»vallom az emberi nem egységét.«*

Mi is valljuk azt, és valljuk az emberi törzsek és fajok, a nemzetek és népek tesvénységét. Valljuk, hogy mindnyájan a kereszténység és műveltség által egyformán világpolgárok s egy hazának hű fiai lehetünk. Egyformán testvérek vagyunk s egyenjogúak lehetünk még akkor is, ha különböző nemzetiségűek vagyunk, s a mellett is, ha nem egyikünk vagy másikunk anyanyelve az uralkodó nyelv az állami ügyvitelben. Nemzeti nemes tulajdonait, melyek annyira díszítik pl. a nagy szláv és dicső német nemzetiségű népeinket, s melyeknek nemzetünk annyit köszön ezek azért mindannyian épen úgy érvényesíthetők, mint egyenjogúságukat a nemzet életében és műveltségében.

Indokolatlanul és hasztalan vetik azért szemünkre az ellenkező tan mai hirdetői, hogy hiszen mi magyarok vetettük föl első a nemzetiségi eszmét, s mi iszszuk tán most első keserű levét. Sem mi nem ébresztettük föl, sem nálunk nem keletkezett, mondhatjuk bizvást nyugodt lelkiismerettel. Egész történetünk tanúság rá. A mint az, az újabb időben keletkezett, ott volna kereshető szintén inkább a francia forradalom Pandora-szelenczében. A napóleoni világháború s elnyomás kelté föl Németországban. Az orosz zsarnokság Lengyelországban. A német és dán Schleswig-Holsteinban és Olaszországban. Mindezekhez mi közünk sem volt más, mint hogy épen mi is Európának félig-meddig elnyomott nemzetiségei egyike voltunk, és hogy nálunk is felébredt a múlt század végén s a jelen század elején az idegen külső nyomás alatt, a nemzeti történet múltja és a nemzeti haladás eszméje.

De ha kezdetét keressük nálunk múltunk nagy nemzetegységi eszméjének, úgy bátran visszamehetünk akár Árpádig és Sz. Istvánig, midőn ők egy egységes államban és fejedelem alatt megalkották az egységes nemzetet. Mert más nemzetek ezt akkor még ennyire nem létesíték. A németnek voltak római birodalmi császárai,

és voltak szász, bajor, sváb stb. fejedelemségei s országai. De kezdetben még csak egységes népneve sem volt. Mert, mint híres történétírójuk Giesebreclit mondja, a germán és a tuisco-féle Deutsch nevet csak később a rómaiaktól kapták.

Az angoloknak és oroszoknak normannok kellettek, hogy jóval később, meghódítva őket, egy néppé alakítsák, egy állammá és egy nemzetté tegyék, mint a magyarok ezt már több századdal előbb megtevők államuk népeivel. A francziáknak még annál is jóval később kellett erre egy Richelieu. De nekünk arra sem nemzetiség-, sem fajirtó törvények, sem Rieheliu-k nem kellettek soha, sem ilyenek nálunk nem voltak. A magyarnak nemzetiségnek nemes fölénye, magas szabadság- s alkotmánycultusa biztosítá mindig államalakítása kezdete óta népei egységét.

De kérhetnék talán, vájjon ennek nálunk nem a nemzeti érzet hiánya volt-e az oka? Nálunk, hol minden jogot, minden törvényt, minden állami cselekvényt az egész történetet, a nemzeti érzet hatotta át!? Vagy talán csak mégis a nemzeti politika, a nemzeti erély hiánya lehetett volna az ok, hogy népségeinket jobban össze nem forrasztok s nyelvüket, midőn számunkra szőikat annyira confiskáltuk, egészen el nem vettük, hanem nekik is meghagytuk? És mi tevők ezt, kik országunkat idegen népségeivel együtt, mindig meg bírtuk védeni, nemcsak az idegen foglalástól, de megőriztük még az idegen befolyástól is! Itthon pedig nem halljuk, hogy valaha lett volna nemzetiségi forradalmunk; ha csak nem talán a rácz Peró vagy Hóra és Kloska s a sárosi kholera-fölkelők pusztító és rabló bandái? Nem is lehetett tehát soha elnyomásukra szükségünk. Minek kellett volna tehát valami erélyes fejedelem, ki fajirtó törvényt ad s végrehajt? Minek erre valami oly geniális államférfiú mint Richelieu, ki népeket s helyhatóságokat elfojt, mindent központosit s összeolvaszt, midőn nem volt ily ligánk és fronde-ünk? De hát ha a népeket intacte, a maguk nemzeti valóságukban, nyelvükkel vagy épen különféle nyelveik sokaságával, mintegy kétféle némettel, háromféle szlávval s a többivel atyáink meghagyták; másokat meg még külön helyhatósággal is, egyházi jogokkal és birtokkal ellátták, mint a német polgárságú városokat, a jászokat és kunokat, szászokat és ráczokat, horvátokat és bunyeváczoikat, —

ha ezeket mind nem központosíták, mit jelent ez egyebet, mint-hogy nálunk nem volt elnyomás, nem volt centralisatio vagy központosítás, hanem nagy volt az autonóm hatóság és teljes volt mindég a szabadság.

De feljogosíthat-e ez valakit arra, hogy ha megkíméltek az ő s a mások nyelvét, jogát, ne érvényesíthessék-e a magyarok, ha erre a latin elavulásával sziükségök volt, a magyar államban saját nyelvük természetes állami jogát? Ha mindenki élhetett s élhet sajátjával házában, községében, iskolában, templomában: ne élhessen a nemzet sajátjával államában? Tessék megtekinteni, mit tett legújabbán mikép romanizált a múlt századokban Franciaország Lotharingiában és Elsassban: hogy német népe mai napig sem akar még németté lenni, ámbár őt már visszahódítá magának a német. Hogy borussificált Poroszország Posenben és Gnesenben; hogy germanizált a németiség szláv tartományaiban: a legrégebb és leggyökeresebb, a legműveltebb szláv fajok közül egyetlen egy szlávot sem hagyva föl még csak hírmondóid sem, például az érdekes Obotriták vagy még érdekesebb Vilzek fajai közül. Vagy hogy németesíté Ausztria Bukovinától kezdve Krajnáig az oláh és szláv népiskolát. Sőt egy anyának testvér-gyermekei, egy nyelv külön ágainak népei mily kegyetlen, öldöklő s irtó hadat viselnek, az oroszok a lengyel ellen; nemcsak az állami ügykezelésből, de még az egyházból is kiirtva az utóbbi nemes nép szép hangzatos és műveit nyelvét.

Ki tud ily barbár zsarnokságot nálunk századokon át, és pedig mint államrendszert fölmutatni? Vagy az volna csak hibánk, hogy nem tettünk? Hogy emberségesek voltunk, hogy tisztességesen bántunk népeinkkel? hogy megadtuk mindenkinek őt megillető jogát? hogy szabadelvűségünkben és lelkiismeretességünkben nyugodtak, és becsületességünkben jóhiszeműek voltunk? És hogy csak akkor kényszerítettünk mások által Richelieu-politikára gondolni talán, midőn néhány ép oly képtelen mint nyugtalan nemzetiségi izgató már fenyegetődött; nem pedig akkor, midőn minden föltűnés és egy hang följajdulás nélkül lehetett volna mindannyi nemzetiségünket nemcsak államegységre, de nemzetiségi és nyelvegységre is kényszerítenünk.

Ezekkel a tényekkel szemben alig keletkezhetett más történelmi fölfogás nálunk, mint az, melyet mint mondám, nemzeti történetírásunk nagy herosai hagytak ránk, méltó örökül. Ha hallatta is magát, azt is épen csak legújabb napjainkban, és kifelé tekintetve e téren egy vagy más ellenkező hang, (de mindössze talán háromnál se több) méltán elmondhatjuk, hogy e hamis fölfogás és hazug tényferdítés, mely megkísérelte külön-külön nemzetiségi történelmeket írni e hazában, lehet tévedés, lehet pamphletírás, de történetírás bizonyára soha nem volt, soha nem lesz, melynek tisztos nevét csak bitorolja. Ilyen történetírás épen annyit tenne, mintha országunk mindegyik nemzetisége külön akarná megírni, hogy foglalta el, de kitől e hazát? Hogy uralkodtak fejedelmei, de mikor és kik is voltak azok? Mily vezérük, mily fejedelmök alkotta meg e hont, mily haddal, mily fegyverrel. Talán azok, kik meghódítottak vagy behívtak a magyar fejedelmek és királyok által, kik tőlük s az országtól nyertek kiváltságos jogot, vagy az országgyűléstől, a nemzet törvényhozó magyar testületétől újabb teljes polgári szabadságot. Ily történet lehet fictió, lehet a költő vagy rajongó ábrándja, csak nem a történelem tárgya.

Épen a nemzetegység magasztos eszméje az, mely kezdve a legrégebb legendáktól és krónikáktól, a nemzeti hősmondától s az évjegyzetektől, átlengi egész történelmünket. Nem veszem ki ebből, még az első paleoszláv, ősrégi tót pannóniai legendát sem sz. Czirill és Methodról, mely a mint eredeti szövegében még a IX-ik századból fenmaradt, oly elfogulatlanul és meghatón írja le a jelenetet példáid, mint ölelkezik és csókolódzik Árpád a fejedelmi honalkotó vezér Methoddal, a szlávok nagy apostolával. Hasonlón, mint a későbbi legendákban ismét Gejza és István benső viszonyát látjuk a német és cseh jövevényekkel és térítő papokkal. Oly magasztos kép ez, melyet történelmünk soha sem tagadt meg; és melynél magasztosabb csak az az emelkedett *magyar nemzetegységi eszme* lehet, mely kezdve legrégebb krónikásainktól, az egész középkoron át, a classicus renaissance tudós Honfiúnak történetírásában csak úgy viszhangzik a legékesebb hazafiul szólamokban és a leglekesebb patrioticus kifejezésekben, valamint ez akár közös magyar-horvát nagy hazánkfiainak egy Zrínyi

Miklósnak a költőnek, vagy Istvánfinak magyar történelmi munkáiban; akár múlt századi nagy történetírói iskolánknak még idegen nemzetiségű jezsuitáinál is, például: a m; gyár születésű, de cseh származású Praynál és a tiroli Bombardinál, — le egész a német nyelvű protestáns Engelig és Feszlerig, mindannyinál történetünk eszményét képezte és képezendi mindörökké, a míg csak magyar történetírás lesz! A többi ezek ellenében, mondjuk ki röviden, nem egyéb, mint mai meghamisítás és durva interpollatio; és bélyegezzük meg mindjárt: szentségtelen megfertőztetése történelmünknek.

Magasan tartva tehát mi is magunk előtt a magyar történelem, a magyar történetírás nagy eszméjét, repudeáljuk az ellenkező irányokat s tiltakozunk ellenök, ha nem is kell félnünk tőlök, vagy szóról szóra czáfolnunk őket, — mit mások, például: Knauz, Szabó Károly és Zsilinszky már többször elvégeztek. Mi megvetjük itt egyszerűen a régi elavult és pogány eszmét, azt a míveletlen és barbár nézetet, mely kizárólagos nemzetiségi teoriákba helyezi üdvét s jövője ábrándos reményét. Mert mi régibb és erősebb alapon, a jog, a történet, a vallás és humanismus megszentelt alapján állunk.

A régi pogány és barbár történet és jog nem ismert csak egy népet, csak egy nemzetiséget; nem ismerte a népek egyenjogúságát és testvériségét. A hindunak minden, ki kétszer nem született, mlekka volt; a görögnek minden más nemzet barbár; a töröknek gyaur és kefir, azaz: idegen és hitetlen. A »humanitás« szót, nem ismerte még a bölcs Platon sem és nem a tudós Aristoteles. Az Ó-Szövetség első hirdeté ugyan a népek egységét, de csak az Új-Szövetség telje törölte ki a barbár nevet és tévé helyébe a hívőt és testvért; mint a népek nagy apptola, Sz.-Pál immár hirdeté: »nincs többé pogány és nincs zsidó, nincs idegen vagy barbár és szittyá, nincs szolga és szabad!« (Kolosziakhoz III. 11.)

Valóban nálunk nincs idegen, és nincs szolga nép. Mindenki egyenjogú s ennek legfeljebb csak a politikai összetartozás s államkormányzat szüksége szab és vet határt a nyelvre nézve annyiban, mennyire az egységes államnyelv elkerülhetlenül szükséges minden civilisált államban.

E mellett azok, kiket a gondviselés egy államban egyesített, nemcsak jól és szabadon elérhetnek és élélhetnek, hanem az képezheti csak egyszersmind a politikai nemzetegység s összetartásnak azt az erős kapcsát, melyet az állameszme egysége megkíván s a történelmi alakulása követel. Valóban ezt hagyhatta a haldokló nagymarahán fejedelem fiainak is örökül, midőn az összekötött veszszők jelképével arra tanította őket, hogy csak azok lehetnek erősek, úgy az egyesek, mint a népek között, kik szorosán összetartanak. S ez lebeghetett nagy királyunk Sz.-István szemei előtt, midőn bölcseségével s lángeszével országát századokra megalapítva mondá: hogy az egy nyelvű nemzet nem mindig erős magában, hanem sokszor gyenge és törekeny lehet; a mivel nyilván egyszersmind arra utalt, hogy a több nyelvű népességből álló egységes nemzet is lehet erős. — Történelmünk tanúsítja sajátságos, mély értelmű uralkodási geniális maximájának igazságát. Az általa így megalapított nemzetegység valóban századokon át erős, megdönthetetlen volt.

Reméljük, uraim, Istenbe helyezve bizalmunkat, hogy a jövő századokon át is az lesz I